

Hlavné etapy formovania systému politických strán na Slovensku po roku 1989

Dušan Leška¹

Ústav európskych štúdií a medzinárodných vzťahov, FSEV UK Bratislava

The Main Phases of the Formation of System of Political Parties in Slovakia After 1989. Evolution, crystallization of political parties and the nature of the party system play a major role in functioning of the political system as such, character of democracy and life. It especially concerns the post-communist states after the fall of the totalitarian regime, which were forced to deal with complex and interlaced questions of economy, law, politics and social structure. The analysis about the development of Slovakia is based on "proved" methodological tools, such as the theory of cleavages (S. Rokkan and S. M. Lipset) and theory of party systems (G. Sartori and J. Blondel). Nevertheless, these methods were formulated in the context of developed states of Western and Northern Europe, thus they cannot be automatically applied to the conditions of Central and Eastern European states, whose specificity was that they went through the stage of transition and transformation of economy. Our hypothesis is that these concepts can be effectively used in the analysis of Slovakian development; however, they cannot be used mechanically, but in a certain creative way which takes into account the specific conditions of the region. This approach can bring relevant theoretical conclusions and enrich the concepts through new conclusion. According to the survey, social groups, which differ with their values, attitudes and life-style, are formed during the economic transformation and after its completion their social identity starts to formulate and also the interconnectedness with political parties appears, what can help to stabilize the party system in Slovakia.
Sociológia 2013, Vol. 45 (No. 1: 71-88)

Key Words: *cleavage structure; political parties; social class; system of political parties*

Teoretické východiská

Pri analýze stranického systému budem vychádzať z koncepcie konfliktných línií, ktoré rozpracoval S. Rokkan a konceptu stranických systémov G. Sartoriho a J. Blondela. Hlavné línie štiepenia „cleavages“, ktoré odhalil S. Rokkan, sú produktom národnej a priemyselnej revolúcie v Európe 19. storočia. Každú revolúciu skúma vo funkčnej a teritoriálnej dimenzii a na základe toho vyčleňuje nasledovné konfliktné línie: centrum verzus periféria, cirkev verzus štát, mesto verzus vidiek a vlastníci verzus pracujúci. (Lipset – Rokkan 1990; Rokkan et al., 1970) Vznikajú teda v dôsledku objektívnych historických posunov a determinujú v konečnom dôsledku vznik politických strán, ktoré vznikajú pozdĺž týchto línií, reprezentujú ich a mobilizujú príslušné sociálne skupiny. Koncept preukázal mimoriadnu pružnosť a má svoju poznávaciu hodnotu aj v súčasných podmienkach.

---

¹ Korešpondencia: doc., PhD. Dušan Leška, PhD., Ústav európskych štúdií a medzinárodných vzťahov, Fakulta sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského v Bratislava, Mlynské luhy 4, 821 05 Bratislava, Slovenská republika. E-mail: dusan.leska@gmail.com

System politických strán, ich konštelácia, vzťahy kooperácie a súperenia sú v centre pozornosti politických vied od druhej polovice 20. storočia. Problematike stranických systémov sa venovali viacerí významní politológovia počínajúc M. Duvergerom (1954), ktorý vychádzal predovšetkým z počtu strán v systéme, cez J. Blondela (1990), ktorý zohľadňoval aj silu politických strán v súťaživých systémoch až po G. Sartoriho, ktorý poskytol najprepracovanejšiu typológiu stranických systémov založenú na počte relevantných politických strán a ich ideologickej vzdialenosti. (Sartori 2005: 135-218) Existujú i novšie pokusy o klasifikáciu stranických systémov, napr. P. Mair vyčleňuje otvorené a uzatvorené systémy stranickej súťaže na základe alternácie vládných zostáv, (Mair 1997) neprinášajú však zásadne nové metodologické prístupy. Pri analýze vývoja stranickeho systému na Slovensku sa pokúsime aplikovať typológiu G. Sartoriho a J. Blondela, akceptujúc potrebu jej aktualizácie a dopracovania. (Bardi – Mair 2008: 158)

Pri využití typológie stranických systémov, podobne ako v prípade konceptu „cleavages“, je nevyhnutné zohľadniť skutočnosť, že boli rozpracované na základe analýzy vyspelých demokratických štátov západnej Európy a v iných historických podmienkach. Pokúsime sa dokázať, že je možné ich aplikovať aj pri analýze stranickeho systému Slovenska v podmienkach prechodu od totalitnej k parlamentnej pluralitnej demokracii, pri nevyhnutnom zohľadnení osobitosti danej etapy.

Vytvorenie základov súťaživého stranickeho systému na Slovensku

Základy moderného stranickeho systému na Slovensku sa začali formovať po Novembri 1989 v rámci spoločného federálneho štátu ČSFR. V nadväznosti na tradície prvej Československej republiky bol prijatý model parlamentnej zastupiteľskej demokracie, pomerný volebný systém pre voľby do federálnych aj republikových zastupiteľských orgánov.

Prvé demokratické voľby do orgánov Federálneho zhromaždenia, ako aj zastupiteľských orgánov obidvoch republík v júni roku 1990 skončili jednoznačným víťazstvom demokratických síl. Na Slovensku vytvorilo vládnú koalíciu VPN – MNI, KDĽ a DS, ktorá získala 86 poslaneckých mandátov, predsedom vlády sa stal V. Mečiar. V opozícii zostala SNS, KSS, koalícia MKDĽ-ES a Strana zelených.

Príznačné je, že politické strany na Slovensku vznikali na hlavných líniah štiepenia, zodpovedajúcich Rokkanovskej klasifikácii. Socioekonomická línia, odrážajúca rozpor medzi vlastníkami a zamestnancami, reprezentovaný pravicovými a ľavicovými stranami nemala reálny základ v ekonomike ani v sociálnej štruktúre a v etape tranzície prejavila v špecifickej podobe rozdielných prístupov politických strán k metódam a formám transformácie štátneho vlastníctva na trhové hospodárstvo (radikálna verzia versus gradualistická reforma). Pre formova-

nie ľavého póla politického spektra mala významnú úlohu úspešná transformácia KSS na sociálnodemokratické pozície s novým názvom Strana demokratickej ľavice (SDL). Okrem toho obnovila svoju činnosť Sociálnodemokratická strana Slovenska (SDSS).

Konflikt centrum verzus periféria sa stal dominantným a prejavil v dvoch dimenziách: v dimenzii pražské centrum verzus slovenská periféria, ktoré reprezentovala a iniciovala predovšetkým Slovenská národná strana (SNS), neskôr ako konflikt maďarská menšina verzus slovenské centrum, kedy maďarskú menšinu reprezentovali tri politické strany: Maďarské kresťanskodemokratické hnutie (MKDH), Spoluzítie – Együttélés (ES), Maďarská občianska iniciatíva (MOI), ktorá sa neskôr premenovala na Maďarskú občiansku stranu (MOS). Konfliktnú líniu štát verzus cirkev reprezentovalo na jednej strane Kresťanskodemokratické hnutie (KDH) a Verejnosc' proti násiliu (VPN) na strane druhej. KDH koncipovalo svoj politický program na zásadách kresťanskej morálky, usilovalo sa o demokratizáciu života, náboženské slobody a obnovenie postavenia katolíckej cirkvi v spoločnosti. Presadila reštitúcie cirkevného majetku, iniciovala rokovania o príprave základnej zmluvy s Vatikánom.

S menšou intenzitou sa prejavil konflikt mesto verzus vidiek. Vzniklo niekoľko menších agrárnych strán, ktoré mali ambície presadzovať záujmy a potreby vidieka, napr. Roľnícka strana Slovenska (RSS), alebo Hnutie poľnohospodárov Slovenska (HP SR). Nedokázali si však vytvoriť dostatočné voličské zázemie, aby sa dostali do parlamentu, preto boli nútené vytvárať koalície so silnejšími politickými subjektmi. Väčšie strany potom spravidla prevzali agendu agrárnych strán, v dôsledku čoho s nimi splynuli a tieto zanikli. Prejavil sa aj postmaterialistický konflikt v podobe vzniku ekologickej Strany zelených, pri riešení naliehavých úloh transformácie však bol odsunutý do úzadia.

Krátko po voľbách prepukli rozpory vo vládnej koalícii na Slovensku, hlavne medzi koalíčnými partnermi KDH a VPN, ale aj v rámci samotných týchto subjektov. Kým vedenie VPN sa usilovalo byť kompatibilné s OF a presadzovalo spoločnú hospodársku politiku, vtedajší premiér V. Mečiar, s odvolaním na odlišné sociálne dopady reformy na Slovensku požadoval jej spomalenie. Názorové rozdiely viedli k rozkolu VPN a vzniku Hnutia za demokratické Slovensko (HZDS), ktorého predsedom sa stal V. Mečiar.

Na Slovensku došlo v tejto etape k prekríženiu dvoch konfliktných línií: nacionalizmu zameranému proti českému „pragocentrizmu“ a konfliktu v otázke transformácie hospodárstva (radikálna reforma verzus gradualizmus). Dokonca možno povedať, že nacionalistická línia sa stala dominantnou. Na týchto líniách sa profilovali relevantné politické strany.

Príznačné pre etapu vytvorenia základov stranického systému bolo, že sa nepresadila ani jedna celoštátna politická strana, ktorá by mala členskú

a voličskú základňu v oboch republikách, ani sa „... nevytvorili, prípadne neudržali pevnejšie stranické väzby a spojenectvá medzi relevantnými českými a slovenskými stranami. Išlo o dôsledok vzd'alovania sa oboch národných politických obcí a súčasne jeden z hlavných faktorov, ktorý prispel k zániku spoločného štátu.“ (Kopeček 2006: 167) Boli snahy niektorých strán budovať na federálnom základe (napr. sociálno-demokratická strana, strana zelených), všetky tieto pokusy však skončili neúspechom, keďže nedokázali zostaviť spoločný politický program, ktorý by oslovil potenciálnych členov a voličov v oboch častiach federácie.

Pod vytvorením základov stranického systému rozumiem skutočnosť, že vznikli relevantné politické subjekty, ktoré ovplyvňovali ďalší vývoj transformácie, vzťahy konkurencie a kooperácie medzi nimi a boli zakotvené právnymi normami umožňujúce vznik nových politických strán a hnutí a ich slobodnú súťaž.

Zárodok polarizovaného stranického systému po voľbách 1992

Vo voľbách v roku 1992 zaznamenalo HZDS presvedčivé víťazstvo, kým pozície ostatných strán sa čiastočne oslabili. HZDS získalo 74 poslaneckých kresiel, čo tvorilo takmer polovicu v 150-člennom parlamente a V. Mečiar sa rozhodol vytvoriť menšinovú vládu. Vládol však s tichou podporou SNS, ktorej predseda získal ministerské kreslo vo vláde. V opozícii zostali KDH, SDL, ES-MKDH. Celkovo sa počet strán v parlamente znížil zo sedem na päť, čo naznačovalo z hľadiska formátu posun smerom k umiernenosti.

V tejto etape vzniklo dlhé, hoci rozporuplné spojenectvo HZDS a SNS, ktoré bolo zárodkom štiepenia stranického systému na dva bloky. „Celkom prirodzene si HZDS na presadzovanie svojho programu pre Slovensko vybralo SNS, hoci ich koexistencia musela prekonať viaceré strety a štiepenia, kým sa zrodila aliancia národného populizmu a radikálnej pravice...“ (Učeň 2009: 29) Nacionalizmus, autoritárstvo a populizmus vlastné týmto stranám boli základom ich dlhodobého spojenectva. Súčasne s tým boli medzi nimi rozdiely hlavne v ponímaní nacionalizmu a realizácii politiky nacionalizmu, ako aj v ďalších otázkach transformácie hospodárstva a zahraničnej politiky.

HZDS dokázalo svoj voličský potenciál vybudovať na spojení viacerých konfliktných línií. Bola to predovšetkým línia centrum – periféria, ktorej výbušnosť narastala v diskusiách o podobe federácie a HZDS sa prezentovalo ako hlavný ochranca záujmov slovenskej periferie. Spájala ju so socioekonomickou líniou v podobe kritiky sociálnych dopadov reformy „šokovej terapie“ presadzovanej z pražského centra a ponúkla špecifickú slovenskú cestu hospodárskej transformácie. Súčasne s tým V. Mečiar ako predseda vlády využil aj konfliktnú líniu cirkev – štát, tak, že podporoval reštitúcie cirkevného majetku

a podieľal sa na príprave zmluvy s Vatikánom. Snažil sa tak zabezpečiť si podporu voličov katolíckej konfesie.

Keďže sa ani po dlhých rokovaní medzi politickou reprezentáciou SR a ČR nenašiel vzájomne prijateľný kompromis, dohodli sa predsedovia vlád ČR a SR V. Klaus a V. Mečiar na spoločnom zániku ČSFR. Rozdelenie federácie prebehlo pokojnou a ústavou cestou na základe zákonov prijatých Federálnym zhromaždením, čo ocenil celý svet. Stále diskutovanou však zostáva otázka či rozpad federácie bol nevyhnutnou súčasťou demokratizácie, alebo bol zlyhaním politických elít. V každom prípade však od januára 1993 vstupuje Slovensko na medzinárodno-politickú scénu ako samostatný štát.

Pred slovenskou politickou reprezentáciou tak popri úlohách ďalšej transformácie hospodárstva, dotvárania inštitúcií parlamentnej demokracie vyrástli zložité úlohy budovania štátnosti – dotvorenie viacerých orgánov a inštitúcií, príprava vlastnej meny, úsilie o medzinárodné uznanie, vstup do medzinárodných organizácií, nadviazanie diplomatických stykov, formulovanie zahranično-politickej orientácie atď. Slovenské politické strany, politická elita Slovenska tak prevzali plnú zodpovednosť za rozvoj a osudy krajiny.

Krátko po vzniku samostatného Slovenska došlo ku kríze straníckeho systému, ktorý vyústil do odvolania vlády. Kríza sa začala rozpadom poslaneckého klubu HZDS, keď z neho vystúpili dve veľké skupiny poslancov² ako prejav nespokojnosti s autoritatívnymi metódami V. Mečiara, klientelistickým spôsobom privatizácie. Súčasne s tým stroskotala koalícia so SNS³ a v dôsledku toho vláda stratila podporu v parlamente, bola odvolaná a boli vypísané predčasné voľby na rok 1994.

V tejto krátkej etape, bohatej na historické udalosti sa vytvoril model viacerých politických strán, v ktorom bol najprv letný náznak multipartijného typu s dominujúcou stranou, keďže HZDS získalo v rokoch 1992 a 1994 výrazne viac hlasov ako ostatné politické strany a približoval sa k hranici 40%⁴. Čoskoro sa však pretransformoval na zárodok modelu dvoch straníckych blokov. Jadro prvého bloku tvorilo HZDS a SNS, druhý blok reprezentovali KDH, Demokratická únia (DÚ)⁵, SDL a Maďarská koalícia. Vznikol tak zárodok polarizácie straníckeho systému, ktorý sa v plnom rozsahu rozvinul počas ďalšieho funkčného obdobia.

---

² Z poslaneckého klubu HZDS vystúpila skupina na čele s M. Kňažkom, ktorá založila Alianciu demokratov Slovenska (ADS) a neskôr ďalšia skupina na čele s J. Moravčíkom, ktorá vytvorila Alternatívu politického realizmu (APR).

³ V marci 1993 podal demisiu minister J. Černák, čím sa skončilo obdobie tichej koalície HZDS a SNS. HZDS potom podpísalo koalíčnú dohodu so SNS, no rozpadol sa aj samotný klub SNS.

⁴ V klasifikácii J. Blondela multipartizmus s dominujúcou stranou vyjadruje situáciu, kedy jedna strana dosahuje vo voľbách okolo 40% hlasov, avšak nezískava nadpolovičnú väčšinu mandátov. Preto môže zostaviť menšinovú vládu, alebo je nútená uchádzať sa pri zostavení vlády o podporu menších strán, alebo môže zostať v opozícii.

⁵ Frakcie odštiepené od HZDS – ADS, APR spolu s Národno-demokratickou platformou odčlenenou zo SNS vytvorili nový subjekt Demokratickú úniu (DÚ), ktorá sa prezentovala ako liberálna strana.

Voľby 1994 a rozdelenie politickej scény na dva bloky

Polarizácia stranícko-politickej scény sa v plnom rozsahu prejavila po voľbách v roku 1994. HZDS síce opätovne zvíťazilo so ziskom takmer 35 % hlasov, bolo to však menej ako v predchádzajúcich voľbách a preto bolo nútené hľadať koalíčných partnerov. Všetky opozičné politické strany však už tejto etape odmietali vstúpiť do koalície s HZDS a preto po dlhých rokovaníach vytvorilo koalíciu so svojím tradičným partnerom SNS a novým subjektom – Združením robotníkov Slovenska (ZRS), ktoré vzniklo odštiepením od SDL. Vládna koalícia HZDS, ZRS, SNS získala spolu 83 kresiel v parlamente, a tým sa otvorilo obdobie tretej vlády V. Mečiara. Počet strán v parlamente sa opäť zvýšil na sedem, navyše tu bola koalícia Spoločná voľba združujúca štyri subjekty, čo z hľadiska formátu znamená posun smerom k atomizovanému modelu.

Vládna koalícia vznikla ako nesúrodý konglomerát ideovo odlišných orientácií HZDS, SNS a ZRS. Samotné HZDS sa prezentovalo ako širokospektrálne hnutie stredy. V skutočnosti však išlo o jeho nevyhranenosť, s ktorou vedome kalkulovalo a ktorá mu umožňovalo cestou populizmu a lavírovania vykrývať široký priestor od pravého až po ľavý stred, udržiavať si tak členskú základňu a stúpencov. Samotný predseda V. Mečiar konštatoval, že v HZDS existujú tri piliere: kresťanský, národný a sociálny. ZRS bolo nevyhraneným radikálnym ľavičiarskym subjektom s prvkami extrémizmu, nemalo ujasnený pozitívny politický program. Často spochybňovalo privatizáciu, napriek tomu, že sa na nej aktívne zúčastňovalo, vystupovalo proti základnej zahraničnopolitickej orientácii, bolo proti vstupu do NATO a Európskych spoločenstiev. (Liďák – Koganová – Leška 1999: 109–114) Etnický nacionalizmus SNS sa po vzniku samostatného Slovenska začal orientovať smerom k maďarskej menšine, Rómom, ale aj k iným skupinám a etnikám. SNS pod vedením J. Slotu sa radikalizovala a prejavovala nedôveru ku všetkému neslovenskému, často spochybňovala renomované medzinárodné organizácie a inštitúcie, vystupovala proti zásadnej zahraničnopolitickej orientácii. Bola proti vstupu Slovenska do NATO a presadzovala princíp neutrality Slovenska. (Tamže: 102-109)

Koalícia nedosahovala konsenzus ani v základných strategických otázkach ďalšieho vývoja krajiny. Dve menšie koalíčné strany sa tak ocitli v schizofrenickom postavení, keď v svojich programoch odmietali euroatlantickú zahraničnopolitickú orientáciu Slovenska, ale ako členovia vládnej koalície ju mali podporovať. Pokiaľ však chceli zotrvať v koalícii boli nútené podriať sa politike HZDS.

Po vzniku samostatného Slovenska sa v nacionalistickej línii dostal do predia konflikt slovenské centrum – maďarská periféria, na ktorom sa profílovalo SNS aj HZDS. Odmietali oprávnené požiadavky strán maďarskej menšiny a často dochádzalo k porušovaniu práv národnostných menšín. Maďarské poli-

tické strany zostali v politickom spektre izolované. Na socioekonomickej línii koalícia, pod heslom vytvorenia „vlastnej kapitálotvornej vrstvy“, realizovala privatizáciu cestou predaja podnikov vopred určeným vlastníkom, ktorí mali blízko k vládnym stranám, za podmienok nevýhodných pre štát. V roku 1996 sa predstavitelia Slovenska a Vatikánu dohodli na prijatí základnej zmluvy a štyroch parciálnych zmlúv dotýkajúcich sa oblasti vzdelávania a výchovy, financovania, duchovnej služby v ozbrojených silách a výhrady svedomia. Tým HZDS získavalo veriacich voličov a oslabovalo pozície KDĽ. Súčasne s tým vládna koalícia porušovala zásady parlamentnej demokracie, občianske a ľudské práva a práva národnostných menšín čo viedlo ku vzniku novej dominantnej línie – sporu o demokratické pravidlá hry. HZDS sa usilovalo podriaďovať všetky konfliktné línie svojim mocenským ambíciám.

Súčasťou konsolidácie demokracie boli aj otázky medzinárodnopolitického postavenia Slovenska, hlavne začlenenie do euroatlantických štruktúr. Išlo predovšetkým o splnenie podmienok pre vstup do NATO a plnenie tzv. Kodan-ských kritérií potrebných pre otvorenie prístupových rokovaní s Európskou úniou. Tretia Mečiarova vláda sa hlásila k tejto zahranično-politickej orientácii bývalej ČSFR, ratifikovala všetky dôležité medzinárodné dohody, jej vnútorná politika však nezodpovedala stanoveným cieľom. Prešľapy voči demokracii však mali aj medzinárodnú odozvu v podobe demaršov od Európskej únie či NATO a vyústili do toho, že Slovensko nebolo prijaté s ostatnými krajinami V-4 do NATO a bolo vyradené zo skupiny štátov, s ktorými sa začali prístupové rokovania o vstupe do EÚ. K. Henderson označila politiku odmietania kritiky európskych orgánov zo strany HZDS v rokoch 1994 – 1998 ako „falošný euro-optimizmus“, ktorý bol slovenskou obdobou euroskepticizmu. (Henderson 2005) Naopak všetky opozičné strany sa prezentovali ako proeurópske, ktoré dokážu prekonať demokratický deficit, zabezpečiť vstup Slovenska do NATO a EÚ.

V rokoch 1994 – 1998 došlo k rozdeleniu na dva nepriateľské bloky, k polarizácii politických strán na autoritársko-nacionalistické a liberálno-demokratické sily, ktoré získali názov „mečiarovský“ a „protimečiarovský“ blok, kde dominantnou konfliktnou líniou sa stalo súperenie o charakter politického režimu. Otázkou teda bolo, či sa bude politický systém rozvíjať smerom k autoritarizmu, medzinárodno-politickej izolácii, alebo sa obnovia všetky prvky liberálnej demokracie a bude pokračovať transformácia spoločnosti. K populisticko-nacionalistickému krídlu patrilo HZDS, SNS a ZRS, liberálno-demokratický blok reprezentovali KDĽ, DÚ, SĽS a maďarské strany – MKDĽ, Spolužitie, MOS.

Keďže reálne v otázke kooperácie a súperenia bol stranický systém polarizovaný a rozdelený na dva bloky, ponúka sa riešenie zdefinovať ho ako viacstranický atomizovaný model usporiadaný z hľadiska konfliktných línií do

dvoch blokov. Existujúce dvojblokové modely sú však vytvárané na pravo – ľavej osi, t.j. vytvárajú zoskupenie strán pravého stredu a ľavého stredu. Medzi tento model možno zaradiť v súčasnosti napr. stranické systémy vo Francúzsku či Taliansku. Na Slovensku sa však bloky nevytvorili na žiadnej relevantnej konfliktnej línii, ale skôr pokrývali reálne konfliktné línie, ktoré existovali v spoločnosti (socioekonomickú, nacionalistickú, štát vz. cirkev). Z toho dôvodu by sa dalo hovoriť o „kvázi dvojblokovom“ type, ktorý vznikol na politickej konfliktnej línii „mečiarizmus“ – „antimečiarizmus“.

Nedá sa jednoznačne aplikovať ani Sartoriho typológia. K dôležitým znakom polarizovaného pluralizmu patrí skutočnosť, že pri moci je silná centristická strana, ktorá stabilne udržiava svoje pozície a nie je možné alternovať vládnu koalíciu. V opozícii existujú antisystémové, extrémistické strany na ľavom a pravom póle spektra, ktoré neprichádzajú do úvahy ako koalíční partneri. (Sartori 2005: 135-151) Na Slovensku bola situácia odlišná v tom, že antisystémové strany ZRS a SNS vstúpili do koalície s HZDS.

Začiatok prechodu k umiernenému pluralizmu 1998 – 2002

Dominantná konfliktná línia „mečiarizmus“ – „antimečiarizmus“ sa vo voľbách roku 1998 skončila víťazstvom liberálno-demokratických politických strán Slovenská demokratická koalícia (SDK), KDĽ, SĽĽ a Strana maďarskej koalície (SMK). Spolu s novovzniknutou Stranou občianskeho porozumenia (SOP) vytvorili vládnu koalíciu, ktorej predsedom sa stal M. Dzurinda. Došlo k úplnej alternácii vládnej koalície, do opozície sa dostali strany tvoriace jadro nacionalisticko-populistického bloku – HZDS a SNS. V parlamente bolo zastúpených šesť politických strán, z toho však dve pôvodné predvolebné koalície sa transformovali na politické strany. Z hľadiska formátu sa teda stranický systém pohyboval na hranici medzi umierneným a atomizovaným systémom.

Ideologická vzdialenosť medzi stranami vládnej koalície bola veľká, tvorili ju ako pravicové, tak aj ľavicové, konzervatívne aj liberálne strany. Spájala ich snaha obnoviť princípy parlamentnej demokracie a pokračovať v transformácii hospodárstva. Dôsledný protimečiarovský postoj strán maďarskej koalície združených do SMK im zabezpečil účasť vo vládnej koalícii dve funkčné obdobia, čím sa oslabilo protirečenie centrum-periféria.

Nová vládna koalícia sa zamerala na prekonanie deformácií a odstránenie demokratických deficitov v politickom systéme, nerovností v hospodárstve a finančnom systéme (ozdravenie a privatizácia bánk), obnovenie medzinárodnej prestíže Slovenska a obnovenie rokovaní o vstupe do NATO a prístupových rokovaní s EÚ. V týchto otázkach dosahovala koalícia zhodu, hoci kompromis sa nie vždy hľadal jednoducho. Súčasne s tým po volebnej porážke „mečiarizmu“ sa dostali na povrch odlišné názory a prístupy k pokračovaniu hospodárskej a spoločenskej reformy hlavne medzi stranami pravého stredu a ľavého

strediu, konzervatívnym a liberálnym prístupom. Prejavovali sa ako na socio-ekonomickú líniu, tak aj na líniu štát – cirkev. Napriek nesúhlasu SDK a SOP sa podarilo KDH s podporou SDK a SMK presadiť podpísanie Základnej zmluvy so Svätou stolicou a niektoré ďalšie nadväzné čiastkové zmluvy.

Vnútorňú diferencovanosť novej vládnej koalície zväčšovala skutočnosť, že dve pôvodne plánované predvolebné koalície, vytvorené za účelom volebnej porážky HZDS, sa po prijatí reštrikčnej novely volebného zákona, boli nútené zaregistrovať ako politické strany⁶. Strana maďarskej koalície (SMK), združila tri maďarské subjekty MKDH, Spolužitie a MOS do jednej politickej strany. Pôvodné strany mali istý čas svoje platformy v rámci SMK, postupne však zanikli. V prípade SMK sa združili politické strany spolu so svojou členskou základňou a organizačnými štruktúrami do jedného celku. Jednotiacim prvkom bola ochrana etnickej identity maďarskej menšiny a antimečiarizmus,

Slovenská demokratická koalícia (SDK) vznikla spojením piatich strán: KDH, DÚ, DS, SDSS a SZS, teda zahŕňala strany pravého a ľavého strediu, konzervatívnej aj liberálnej orientácie. Nebola vlastne stranou v pravom slova zmysle, lebo nemala vlastnú členskú základňu ani organizačné štruktúry. Kandidačnú listinu pre voľby 1998 tvorili zástupcovia politickej elity pôvodných strán. Po voľbách KDH a DS začali vyvíjať tlak a žiadali, aby sa SDK zmenila na politické strany, ktoré ju pôvodne vytvorili. Znamenalo by to, že poslanecký klub SDK by sa rozdelil na päť samostatných parlamentných klubov pôvodných strán. M. Dzurinda a časť Predsedníctva SDK toto riešenie zásadne odmietali a interpretovali ho ako zradu na voličoch, ktorí volili SDK ako celok a jej politický program. Pod tlakom týchto udalostí sa M. Dzurinda rozhodol vytvoriť na báze SDK nový politický subjekt Slovenskú kresťanskú a demokratickú úniu (SDKÚ). Programovo sa situovala na pravý stred, ako strana konzervatívno – liberálna a mala ambície prekonať rozdrobenosť pravicových síl a združiť ich všetky v jednom silnom subjekte.

V období po voľbách 1998 sa začal formovať nový politický subjekt – Smer, ktorý založil R. Fico, ktorý vystúpil z poslaneckého klubu Strany demokratickej ľavice. Bezprostredne po vytvorení strany ju R. Fico prezentoval ako neidologickú stranu nového typu, ktorá sa nedá zaradiť na pravo-ľavej osi delenia a preto tvrdo kritizoval ako vládnu koalíciu, tak aj opozíciu. Akcentoval predovšetkým pragmatickú politiku, potrebu vstupu nových osobností do politiky, panujúce právne pomery, korupciu v štátnom aparáte. V tejto fáze vývoja je hodnotená ako strana centristického populizmu, ktorá sa však vyhýba konfrontačným prístupom (Učeň 2009: 56-62) V ďalšej etape svojho vývoja sa posúvala na pozície strany „tretej cesty“ po vzore britskej Labour Party, stále

---

⁶ Novela volebného zákona, ktorú presadilo HZDS tesne pred voľbami vyžadovala, aby aj v prípade predvolebnej koalície každá strana koalície získala minimálne 5 % hlasov. V dôsledku toho vlastne vytváranie predvolebných koalícií stratilo význam.

však odmietala svoje zaradenie medzi socialistické strany. (Marušiak: 2005) Až v poslednej etape formovania pred voľbami do Európskeho parlamentu v roku 2005 sa završuje jej sociálnodemokratická orientácia. Smer sa v tejto etape zlúčil s menšími sociálnodemokratickými stranami – SDL, SDSS, Sociálnodemokratická alternatíva a bol prijatý do medzinárodných sociálnodemokratických organizácií. Na základe toho zmenil svoj názov na Smer-Sociálna demokracia (Smer-SD).

Toto funkčné obdobie možno charakterizovať ako prechodnú etapu medzi typom multipartijného „kvázi-dvojblokového pluralizmu“ k štandardizácii politickej scény a umiernenému pluralizmu. Vytvorenie vládnej koalície bez HZDS neznamenal okamžitý koniec „mečiarizmu“ ako politického a ideologického fenoménu. Stará konfliktná línia vplývala nepriamo na politickú súťaž počas celého funkčného obdobia, poznačila ako charakter vládnej koalície, tak aj vznik nových politických formácií. Vyriešením dominantnej konfliktnéj línie mečiarizmus – antimečiarizmus mohla širokospektrálna koalícia začať riešiť problémy na štandardných konfliktných líniách.

Posun smerom k umiernenému pluralizmu po voľbách 2002

Ďalší posun smerom k umiernenému pluralizmu pokračoval po voľbách v roku 2002. Vznikla vládna koalícia pravého streda, ktorej jadro tvorili strany predchádzajúcej vládnej koalície – SDKÚ, KDĽ, SMK, čo zabezpečilo kontinuitu s predchádzajúcim funkčným obdobím. Prekvapením bol pokles voličských hlasov najsilnejšej pravicovej strany SDKÚ-DS, ktorá so ziskom 15,1% stratila v porovnaní s predchádzajúcimi voľbami, kedy kandidovala ako SDK 11 percentuálnych bodov. Na zabezpečenie väčšiny tak pravicové strany opäť potrebovali prijať do koalície novovzniknutú stranu, ktorou bola v tomto prípade Aliancia nového občana (ANO).

Voľby ďalej potvrdili pokračujúcu tendenciu oslabenia HZDS, ktorá so ziskom 19,5% hlasov stratila 6,5 percentuálneho bodu a rastúci vplyv strany Smer, ktorá získala 13,5%, bola tretou najsilnejšou stranou. Počet získaných hlasov strany Smer bol však výrazne nižší v porovnaní s predvolebnými prieskumami. Prekvapením bola skutočnosť, že do parlamentu sa nedostala dovtedy najsilnejšia ľavicová strana SDL a naopak parlamentný prah prekročila nereformovaná KSS so ziskom 6,3% hlasov a 11 kreslami. Neúspech SDL sa pripisuje jej účasti v pravicovej vláde, ktorá prijímala viaceré nepopulárne opatrenia a vnútorným turbulenciám vnútri strany.

Pod tlakom klesajúcich preferencií HZDS sa pokúsilo svoju jednoznačnejšiu profiláciu, zmenilo svoj názov na Ľudová strana – HZDS (ĽS-HZDS), čím chcelo demonštrovať skutočnosť, že sa posúva na programové pozície konzervatívnej strany. Pod tlakom objektívnych okolností, postupnej straty elektorátu a minimálneho koaličného potenciálu, strana zmenila opozičnú taktiku.

Upustila od bezhlavej kritiky vládnej koalície, ktorú uplatňovala počas predchádzajúceho volebného obdobia a začala vystupovať umiernenejšie. Bola dokonca ústretová voči vládnej koalícii a často pri hlasovaní podporila jej návrhy zákonov a vo viacerých situáciách vládnu koalíciu podržala. Smer-SD naopak vystupoval ako nezmieriteľný kritik neoliberalných reforiem, takže jeho kooperácia s LS-HZDS v opozícii nebola funkčná. Posledným subjektom opozície bola nereformovaná KSS, ktorá ako antisystémová strana mala nulový koaličný potenciál.

Ku koncu volebného obdobia sa stranický systém dostal do krízy, ktorú spôsobili strany vládnej koalície. Došlo k rozkolu poslaneckého klubu SDKÚ-DS vystúpením časti poslancov, rozpadol sa stranický klub strany ANO a koalícia stratila väčšinovú podporu v parlamente. Pri schvaľovaní zákonov sa snažila získať podporu nezávislých poslancov a v týchto súvislostiach sa objavili podozrenia z kupovania poslancov. Nakoniec z koalície vystúpilo KDĽ na protest, že koaliční partneri odmietli podporiť podpísanie zmluvy s Vatikánom o výhrade svedomia, čo viedlo k odvolaniu vlády a vypísaniu predčasných volieb (bolo to však krátko pred termínom riadnych volieb).

Výrazné štrukturálne zmeny hospodárstva sa premietli aj do zmien stratifikačnej štruktúry. Vytvárala sa štandardná sociálna štruktúra, v ktorej boli zastúpené všetky relevantné sociálne skupiny. V 90. rokoch však prevažovali domácnosti v nižšom socioekonomickom postavení (v roku 2001 až 62,4 % domácností) a tento stav sa vyznačoval slabou a nestabilnou tendenciou k zlepšovaniu.... Nízke príjmy nižších častí strednej vrstvy sú vo všeobecnosti blízke príjmom domácností, ktoré čerpajú sociálne dávky. Pokles zastúpenia najvyššej vrstvy svedčí o neúspechu koncepcie „slovenskej kapitálotvornej vrstvy“. Táto skutočnosť zohrala dôležitú úlohu v radikalizácii spoločnosti. (Vašečka 2002: 220) Sociálna štruktúra nadobúdala tvar klasickej pyramídy, kde najpočetnejšie boli nižšie vrstvy, slabo zastúpená bola stredná vrstva a rástla úzka skupinka najbohatších, ktorá ťažila z privatizácie. V dôsledku toho socioekonomická línia štiepenia nadobúda reálny sociálny obsah v postavení a sociálnom statuse jednotlivých sociálnych skupín, začína sa formovať ich skupinová identita, čo sa odráža aj na volebnom výbere.

V týchto voľbách sa prvý raz stáva dominantnou socioekonomická línia na osi pravica – ľavica, čo svedčí o postupnej štandardizácii politickej scény. Súčasne s tým sa pomerne ostro prejavili protirečenia v samotnej vládnej koalícii. Na konfliktnej línii štát verzus cirkev prepukli spory v otázke zákona o interrupciách, rozprúdili sa diskusie o oddelení cirkvi od štátu, o financovaní cirkví a nakoniec o podpísaní čiastkovej zmluvy s Vatikánom o výhrade vo svedomí. Liberálne názory presadzovala hlavne strana ANO a nachádzala často podporu opozičnej strany Smer-SD. Hoci SMK bola druhé funkčné obdobie súčasťou vládnej koalície a bolo prijatých mnoho opatrení na ochranu práv

menšín, objavili sa spory aj na konfliktnej línii centrum verzus periféria. SMK neustále stupňovala požiadavky, objavovali sa požiadavky na územnú autonómiu, otvorenie Benešových dekrétov a pod., ktoré boli neprijateľné pre koalíčné strany. Pri schvaľovaní zákona o vyšších územných celkoch SMK presadzovala vytvorenie krajov na juhu Slovenska obývanom prevažne maďarskou menšinou, v opačnom prípade hrozilo vystúpením z koalície.

Zmena vládnej koalície po voľbách 2006

Vo voľbách 2006 došlo k úplnej alternácii vládnej koalície. Strany predchádzajúcej pravicovej koalície SDKÚ-DS, KDH a SMK nezískali dostatočný počet hlasov, keďže strana ANO sa do parlamentu nedostala a prešli do opozície. Koaličnú vládu vytvoril Smer-SD ako najsilnejší politický subjekt, ktorý získal tretinu poslaneckých mandátov spolu s ĽS-HZDS a SNS, ktorá sa po jednom funkčnom období pôsobenia mimo parlamentu opäť dostala do Národnej rady.

Dominantnou konfliktnou líniou zostal konflikt – pokračovanie reforiem alebo budovanie sociálneho štátu. Vyostril sa konflikt na línii centrum – periféria vo vzťahu k maďarskej menšine. SMK sa po dvoch funkčných obdobiach vo vláde ocitla mimo parlamentu, čo vyvolalo frustráciu a navyše mala obavy z účasti SNS vo vládnej koalícii. Výhrady k účasti SNS vo vláde prichádzali aj zo zahraničia, preto premiér R. Fico verejne prehlásil, že všetky práva maďarskej menšiny zostanú zachované. Napriek tomu sa situácia postupne vyhrocovala hlavne po zmene vedenia SMK, ktoré sa dostávalo do vleku nacionalistickej zahraničnej politiky Maďarska. Rad neuvážených krokov viedol k zvýšeniu napätia a zhoršeniu vzťahov nielen vnútri krajiny, ale aj medzištátnych vzťahov Slovenska a Maďarska. Protirečenie sa však neprejavovalo výlučne medzi koalíciou a opozíciou, ale vo viacerých prípadoch vládnú koalíciu podporili aj opozičné strany.

Dominantným však zostalo protirečenie na socioekonomickej línii, čo potvrdzuje aj P. Učeň: „V tomto zmysle v roku 2006 sa Smeru-SD a SDKÚ-DS podarilo presvedčiť rozhodujúci segment voličov, že ich konflikt v rovine socioekonomického poriadku medzi "silným sociálnym štátom" a "nutnosťou pokračovať v reformách" bol jediný hodný súperenia.“ (Učeň 2011: 85) Aktuálnosť konfliktnej línie hodnotí výlučne v ideologickej rovine, v rovine presvedčovacích schopností politických strán. (Učeň 2011: 85-86) Neberie do úvahy faktor sociálnych zmien, vznik novej stratifikačnej štruktúry. Možno predpokladať, že voliči sa stali vnímavejšími a akceptovali ponúkané programy nakoľko to zodpovedalo ich sociálnemu postaveniu a statusu.

Prvý raz v ponovembrovej histórii sa stalo, že strane Smer-SD rástli preferencie aj ako vládnej strane a to aj napriek prepuknutiu hospodárskej a finančnej krízy, ktorá nielen že spomalila či zastavila hospodársky rast, ale

spôsobila prepád tvorby HDP a ďalší rast nezamestnanosti. Je to pravdepodobne odraz skutočnosti, že veľká časť sociálne slabších skupín bola nespokojná s hospodárskou politikou pravicových koalícií, so svojim sociálnym postavením a prikláňala sa k ľavicovejšiemu Smeru-SD. „Kým v 90. rokoch polarizácia slovenskej spoločnosti kopírovala líniu hodnotového, nie štrukturálneho rozdelenia, spor o reformy, najmä v období 2002 – 2006 posilnil väzbu medzi sociálnym statusom voličov a ich voľbou.“ (Gyárfášová: 2011: 49) Do roku 2006 si voličská základňa Smeru-SD udržiavala sociálno-demografický profil priemeru celej slovenskej spoločnosti, v roku 2006 sa však profilom svojich reálnych voličov zreteľne vychýlila v prospech sociálne slabších skupín. SDKÚ-DS zasa posilnila svoju pozíciu strany voličov s najvyšším sociálnym a kultúrnym kapitálom. (Gyárfášová 2011: 49) Vo voľbách v roku 2006 získali spolu stredopravé a stredoľavé strany 78% všetkých platných hlasov, kým vo voľbách v roku 1992 to bolo len 31% hlasov. (Gyárfášová 2011: 40)

Závažným problémom stratifikačnej štruktúry na Slovensku zostáva skutočnosť, že je len slabo zastúpená a vnútorne nekonzistentná stredná vrstva, ktorá sa svojim materiálnym zabezpečením približuje k nižším vrstvám. (Bunčák at al. 2011: 511-512) Okrem toho pretrvávajú veľké sociálne rozdiely v príjmoch, ktoré verejnosť vníma ako nespravodlivé⁷. Keďže veľká časť stredných vrstiev je z hľadiska príjmov vtlačaná na úroveň nižších vrstiev, pravicové politické strany ponúkajúce v svojich programoch konzervatívnu, liberálnu, či neolibérálnu orientáciu, strácajú svoju prirodzenú voličskú základňu. Táto skutočnosť, naopak, nahráva strane Smer-SD ako jedinej ľavicovej strane, ktorej sa rozširuje voličský potenciál. Súčasne s tým sa posilňuje potenciál socioekonomickej konfliktnej línie.

Pravicová koalícia po voľbách roku 2010

Po voľbách 2010 došlo opäť ku kompletnej alternácii vládnej koalície, keď koalíciu Smeru-SD nahradila koalícia strán pravého streda. Z pôvodných strán jadra pravého streda však už zostali len SDKÚ-DS a KDH. SMK nahradil nový „maďarský“ subjekt Most-Híd a na získanie potrebnej väčšiny opäť potrebovali pravicové strany novovzniknutú formáciu Sloboda a solidarita (SaS). Celkovo pokračovala tendencia posilňovania pozícií strany Smer-SD, ktorá získala 34,8% hlasov a oslabovania strán tvoriacich jadro pravého streda – SDKÚ-DS (15,4 %) a KDH (8,5%). Hoci Smer-SD získal najviac hlasov, nedokázal zostaviť koalíciu, nakoľko z jeho pôvodných koaličných partnerov sa ĽS-

---

⁷ Prieskumy ukazujú, že veľká väčšina nášho obyvateľstva (91,7 % respondentov) si myslí, že rozdiely v príjmoch na Slovensku sú príliš veľké a v súvislosti s tým sa domnieva, že „vláda by mala zmiernovať rozdiely v zárobkoch medzi tými, ktorí zarábajú veľa a tými, ktorí zarábajú málo“ (77 % opýtaných), rozdiely v odmenách za prácu považujú za nespravodlivé. (Bunčák at al. 2011: 514)

HZDS nedostala do parlamentu a SNS oslabila a ledva prekročila parlamentný prah.

Prekvapením volieb boli aj dve nové parlamentné strany Most-Híd a SaS. Príčinou skutočnosti, že strana SMK, ktorá mala od svojho vzniku najstabilnejšie voličské jadro, sa nedostala do parlamentu, bol jej vnútorný rozkol, vystúpenie z SMK časti funkcionárov na čele s B. Bugárom, ktorí založili novú stranu Most-Híd. Nová strana sa usilovala svojím programom osloviť nielen voličov maďarskej národnosti, ale aj slovenských voličov a podarilo sa jej získať 8,1% voličských hlasov. Podobný úspech zaznamenala aj úplne nová strana Sloboda a solidarita (SaS) so ziskom 12,1% hlasov. SaS je politická strana, ktorá programovo vychádza z princípov „neoliberalizmu“, požaduje čo najviac trhu a čo najmenej štátu, privatizáciu nielen v hospodárstve ale aj v sfére služieb (školstve, zdravotníctve, sociálnom zabezpečení a pod.). Zásady trhovej ekonomiky by chcela presadiť do všetkých sfér spoločenského života. Reprezentuje záujmy podnikateľských kruhov, ktoré výrazne profitovali z reforiem druhej Dzurindovej vlády. Prvky neoliberalizmu sa výrazne prejavili aj vo vzťahu k Európskej únii, ktorú považuje za „socialistický“ projekt z dôvodu prvkov regulácie a zásahov do trhovej ekonomiky.

Vládna koalícia však bola vnútorne veľmi nejednotná a len ťažko hľadala kompromisy. Kľúčovými sa pre ňu stali vnútorné protirečenia, konflikty medzi liberálnymi a konzervatívnymi požiadavkami vo vnútornej politike (dekriminalizácia marihuany, registrované partnerstvá homosexuálov) medzi SaS a KDĽ, a konfliktná línia vo vzťahu k Európskej únii, resp. opatreniam, ktoré prijíma Únia na záchranu Eurozóny. Vznikla tak dokonca tripolárna konfigurácia stránickej súťaže, keď popri klasickej schéme pravý stred – ľavý stred, vznikol samostatný pól neoliberalnej pravice a do popredia sa opäť dostala konfliktná línia vzťahu politických strán k EÚ, resp. opatreniam na prekonanie krízy v Eurozóne, ktorá viedla k rozpadu vládnej koalície.

Socioekonomická línia konfliktu prirodzene nevyčerpáva celú zložitú problematiku rozhodovania voličov a formovania politických strán. Dôležitú úlohu zohrávajú hodnotové orientácie občanov, ich tradície a kultúrne vzory. Je to zložitý komplex otázok spätých s prechodom od totality k demokracii, ktorý je sprevádzaný rozpadom starých a formovaním nových hodnotových orientácií, vzorcov správania a politickej kultúry. Hodnotové orientácie občanov sa organicky vpletajú do všetkých konfliktných línií a môžu im pridávať isté osobitosti alebo špecifický význam. Pre nás je dôležitý záver, že v dôsledku formovania novej stratifikačnej štruktúry narástol význam socioeconomickej dimenzie, hoci dimenzia nacionalistická a dimenzia „náboženská“ sú stále mimoriadne aktuálne a majú potenciál sa aktivizovať.

Vzhľadom na to, že strana Smer-SD získala takmer 35% hlasov, jej podpora neustále rástla a približovala sa k hranici 40 %, možno hovoriť o tendencii

formovania stranického systému multipartizmu s dominujúcou stranou v typológii J. Blondela, hoci sa jej nepodarilo zostaviť väčšinovú koalíciu.

Vznik multipartizmu s dominujúcou stranou

Predčasné voľby v roku 2012 preukázali ďalší rast voličskej podpory Smeru-SD, ktorý získal 44,4% voličských hlasov, čo mu zabezpečilo 83 poslaneckých kresiel. Prvý raz v ponovembrovej histórii získala jedna politická strana nadpolovičnú väčšinu kresiel v NR SR, čo jej umožnilo zostaviť vládu jednej strany.

Vo voľbách sa naďalej oslabil pozície SDKÚ-DS, ktorá so ziskom 6,1% hlasov skončila ako najslabšia spomedzi etablovaných pravicových strán, keď ju predstihlo nielen KDĽK so ziskom (8,2% hlasov), Most-Híd so ziskom 6,9 %, ale aj Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti OĽaNO (8,6% hlasov). Najmenej hlasov, necelých 6% získala SaS, ktorá svojim hlasovaním spôsobila pád pravicovej vlády. (Výsledky volieb do NR SR 2012) Svoju úlohu zohrala aj kauza „Gorila“, ktorá poskytla informácie o údajnom prepojení finančných skupín a politikov na najvyššej úrovni, korupcii a manipulácii politikov a štátnych úradníkov pri štátnych objednávkach počas druhej vlády M. Dzurindu. Hoci informácie nie sú overené vrhli tiež podozrenia na väčšinu etablovaných politických strán a vyvolali obavy, že spoločnosť neriadia volení politici, ale finančné skupiny v svojom záujme.

Dominantnou konfliktnou líniou bola socioekonomická línia v jej špecifickejšej podobe hľadania východísk z hospodárskej krízy a stimulov ekonomického oživenia tak, aby sa neznižovala životná úroveň a sociálne istoty občanov. Súčasne s tým má aj výraznú dimenziu vzťahu politických strán k Európskej únii. Prejavila sa v požiadavkách EÚ na vyrovnaný rozpočet, v ktorom deficit štátneho rozpočtu nepresiahne 3% HDP a zahraničný dlh môže dosiahnuť maximálne 60 % HDP. Súčasne s tým EÚ ako východisko z krízy ponúka prehĺbovanie integrácie, formovanie fiškálnej únie, bankovej únie, bankového dozoru a politickej únie. Vytvorenie Európskeho stabilizačného mechanizmu (ESM), ktorý nahrádza dočasný „euroval“ (EFSF) vyžaduje od štátov Eurozóny poskladať sa na finančnú hotovosť 80 miliárd € a poskytovať záruky na pôžičky do celkovej výšky 500 miliárd €.

Strana Smer-SD prisľúbila stabilizovať štátny rozpočet na požadované kritériá takými opatreniami, ktoré nedopadnú negatívne na stredné a najslabšie vrstvy spoločnosti. Zároveň súhlasila s vytvorením ESM a vložením požadovanej sumy stanovenej pre Slovensko, vyjadruje umiernenú podporu opatreniam na prehĺbovanie integrácie. Aj tento vonkajší aspekt vzťahu k EÚ zohral vo voľbách svoju úlohu, nakoľko medzi občanmi ešte pretrvávajú dôvera v EÚ a spoločnú menu euro.

Strana SaS a veľkej miere aj OĽaNO sú jednoznačne proti vytvoreniu stabilizačných mechanizmov, plateniu príspevkov do nich, ručenia za poskytovanie pôžičiek, ako aj proti tendencii prehlbovania integrácie. Východisko vidia v autonómnosti jednotlivých štátov EÚ. Takýto postoj však ohrozuje postavenie Slovenska v Únii a v konečnom dôsledku aj budúcnosť Eurozóny a eura. Je to tiež neuralgický bod na ktorom sa triešťa postoje strán pravého stredu. Z toho dôvodu je opozícia rozdrobená, nejednotná a len ťažko hľadá spoločnú platformu.

Vít'azstvo jednej politickej strany a vytvorenie jednofarebnej vlády znamená zmenu konfigurácie politických strán, novú štruktúru straníckej súťaže a vytvorenie typu viacerých strán s dominujúcou stranou podľa typológie J. Blondela, alebo začiatok vývoja multipartizmu s dominantnou stranou podľa typológie G. Sartoriho⁸. Stranícka súťaž sa mení v tom zmysle, že pravicové strany sa snažia zjednotiť, efektívne kooperovať a vytvoriť jednotnú a akčnú opozíciu a ponúknuť alternatívny program vývoja spoločnosti. Vymedzujú voči vládnej strane Smer-SD a usilujú sa získať časť jej voličskej základne, nie odčerpávať voličský potenciál jedna druhej.

Záver

Záver výskumu vývoja stranického systému na Slovensku počas tranzície od totalitného systému k demokratickému a jeho následnej konsolidácie dokazujú, že vo vývoji spoločnosti sa prejavili všetky relevantné konfliktné línie a koncept „cleavages“ možno aplikovať aj na tranzitné krajiny. Pre Slovensko bolo príznačné, že hneď v prvej etape tranzície sa do popredia dostala línia centrum verzus periféria v podobe slovenského nacionalizmu, ktorá so vo veľkej miere prelínala so socioekonomickou líniou. Táto politika viedla k rozpadu ČSFR a vzniku samostatného Slovenska. HZDS čerpalo voličský potenciál z viacerých konfliktných línií, ktoré využívala v záujme mocenských ambícií. Porušovanie princípov parlamentnej demokracie, ľudských práv a menšinových práv videlo ku vzniku novej konfliktnej línie sporu o charakter politického režimu. V dôsledku toho sa stranický systém rozdelil na dva bloky a vznikol tak model „kvázi dvojblokového“ stranického systému, ktorý splňal niektoré znaky polarizovaného pluralizmu. Stranícke bloky však nevznikli pozdĺž relevantných línií štiepenie, ale naprieč nimi a hlavným protirečením sa stal boj o podobu politického systému. Po volebnom vít'azstve opozičných strán v roku 1998 sa začína prechod od polarizovaného k umiernenému pluralizmu, ktorý sa upevnil počas dvoch nasledujúcich funkčných období, v rámci ktorých sa striedali pri moci pravicové a ľavicové koalície.

---

⁸ V ponímaní Sartoriho o type multipartijného systému s dominantnou stranou možno hovoriť iba v prípade, ak jedna strana získava nadpolovičnú väčšinu v parlamente 2 – 3 funkčné obdobia za sebou.

Kým v 90. rokoch 20. storočia bola socioekonomická línia zatlačená do úzadia a mala podobu odlišných prístupov k transformácii v programoch politických strán bez adekvátnej sociálnej základne, v priebehu prvého desaťročia 21. storočia sa dotvára stratifikačná štruktúra spoločnosti, ktorá poukazuje na to, že sa posilnili väzby medzi sociálnym statusom voličov a ich voľbou. V sociálnej štruktúre spoločnosti je slabo zastúpená stredná vrstva a z hľadiska svojich príjmov je vtlačaná na úroveň nižších vrstiev. V dôsledku toho sa oslabuje voličské zázemie strán pravého streda a rozširuje sa sociálna báza potenciálnych voličov strany Smer-SD, ktorá je jediným ľavicovým subjektom. Dôkazom toho môže byť stabilný rast voličskej základne Smeru-SD, ktorý vo voľbách 2012 získal nadpolovičnú väčšinu hlasov v Národnej rade SR a vytvoril „jednofarebnú“ vládu. Vyjadruje to prechod od modelu umierneného pluralizmu k multipartizmu s dominujúcou politickou stranou.

Súčasne s tým počas celého obdobia transformácie boli prítomné aj hodnotové orientácie, konfliktné línie štát verzus cirkev a slovenské centrum verzus maďarská periféria, pozdĺž ktorých vznikali politické strany a ktoré výrazne ovplyvňovali politické súperenie. Tieto línie majú svoj silný vnútorný potenciál, môžu sa aktivizovať a dostať sa do centra politického diania.

Doc. PhDr. Dušan Leška, PhD. je docentom na Ústave európskych štúdií a medzinárodných vzťahov Fakulty sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského v Bratislave. Zaoberá sa problematikou politického systému Slovenskej republiky, vývoja politických strán a straníckych systémov na Slovensku. K najvýznamnejším publikáciám v tomto smere patria monografie: *Liďák – Koganová – Leška 1999: Politické strany a hnutia na Slovensku po roku 1989. Bratislava: Ekonóm; Leška 2011: Formovanie politického systému na Slovensku po roku 1989. Bratislava: Infopress. Venuje sa aj otázkam Európskej únie, rozpracováva problematiku politického systému Slovenska ako súčasť politického systému EÚ. Zaoberal sa tiež oblasťou sociológie športu a je autorom prvej monografie z tejto oblasti aplikovanej sociológie: Leška 2005: Sociológia športu. Bratislava: ICM Agency. Okrem toho je autorom či spoluautorom množstva štúdií a odborných publikácií, riešiteľom viacerých domácich i zahraničných projektov.*

LITERATÚRA

- BARDI, L. – MAIR, P., 2008: The Parameters of Party Systems. In: Party Politics, Vol.14, No. 2, pp. 147-166.
- BLONDEL, J., 1990: Types of Party System, In: Mair, P. (ed.). The West European Party System. Oxford: Oxford University Press, pp. 302-310.
- BUNČÁK, J. – DŽAMBAZOVIČ, R. – HRABOVSKÁ, A. – SOPÓCI, J., 2011: K niektorým otázkam sociálnej stratifikácie slovenskej spoločnosti. In: Sociológia 43, č. 5, s. 495-527.

- DUVERGER, M., 1954: Political Parties. Their Organization and Activity in the Modern State. London: Methuen & Co.
- GYÁRFÁŠOVÁ, O., 2011: Voličské správanie na Slovensku. Teória, trendy, výskum. Bratislava: Renesans.
- HENDERSON, K., 2005: The Slovak Republic: Eurosceptics and Phoney Europhiles. In: Szczerbiak, A., Taggart, P. (eds): The Party Politics of Euroscepticism. Oxford: Oxford University Press.
- KOPEČEK, L., 2006: Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku. Brno: CDK.
- LIPSET, S., M. – ROKKAN, S. 1990: Cleavage Structure, Party Systems and Voter Alignments. In: Mair, P. (ed.). The West European Party Systems. Oxford: Oxford University Press, pp. 91-138.
- LIĐÁK, J. – KOGANOVÁ, V. – LEŠKA, D., 1999: Politické strany a hnutia na Slovensku po roku 1989. Bratislava: Ekonóm.
- MAIR, P., 1997: Party System Change: Approaches and Interpretations. Oxford: Clarendon Press.
- MARUŠIAK, J., 2005: Fenomén strany Smer: medzi „pragmatizmom“ a sociálnou demokraciou. In: Středoevropské politické studie, roč. VIII, č. 1, s. 19-55.
- ROKKAN, S. – CAMPBELL, A. – TORSVIK, P. – VALEN, H. 1970: Citizens, Elections, Parties. Oslo: Universitetsforlaget.
- SARTORI, G. 2005: Parties and Party Systems: A Framework for Analysis. Colchester: ECPR Press.
- UČEŇ, P. 2009: Ako pristupovať k národnému populizmu. In: Národný populizmus na Slovensku a slovensko-maďarské vzťahy 2006 – 2009. Fórum inštitút pre výskum menšín, Šamorín.
- UČEŇ, P. 2011: Competitive lines in the Slovak 2010 parliamentary elections. In: Visegrad Elections 2010: Domestic Impact and European Consequences, ed.: Oľga Gyárfášová a Grigorij Mesežnikov, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava, pp. 79-96.
- VAŠEČKA, I., 2002: Sociálna stratifikácia a súdržnosť spoločnosti. In: Kollár, M. – Mesežnikov, G. (Eds.): Slovensko 2002. Súhrnná správa a o stave spoločnosti II. Bratislava: IVO.